

Erükçü-Akbaş, G. ve Karataş, K. (2020). Kadın Cinayetleri Sonrası Geride Kalan Çocuklar ve Bakımveren Kardeşlerin Baş Etme Stratejileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(1), 152-173.

Araştırma

Makale Geliş Tarihi: 08.07.2019

Makale Kabul Tarihi: 09.01.2020

KADIN CİNAYETLERİ SONRASI GERİDE KALAN ÇOCUKLAR VE BAKIMVEREN KARDEŞLERİN BAŞ ETME STRATEJİLERİ

Children and Caregiver Siblings Left Behind after Femicide and Their Coping Strategies

Gamze ERÜKÇÜ AKBAŞ*

Kasım KARATAŞ**

*Dr., Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID 0000-0002-9790-5329

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID 0000-0002-4817-9981

ÖZET

Bu çalışmada annesini, baba şiddeti sebebiyle yitiren çocukların ve bu çocuklara bakımveren kardeşlerin (cinayet sonrası çocuk yaşta olan kardeşlerine bakım veren yetişkin evlatlar) cinayet sonrası baş etme türlerini belirlemek amaçlanmıştır. Baş etme biçimleri problem odaklı ve duygusal odaklı baş etme olarak iki boyutlu ele alınmaktadır. Araştırmada niteliksel araştırma yöntemi kullanılmış ve fenomenolojik yaklaşımdan yararlanılmıştır. Bu bağlamda amaçlı örneklem yoluyla, 6284 sayılı yasanın 2012 yılında çıkarılmasından sonra partner ya da eski partner şiddeti sebebiyle yaşamını yitiren on kadın cinayeti olgusu üzerinden; yirmi üç kişiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşülen bu kişilerin altısı çocuk, altısı kardeşlerine bakımveren yetişkin evlatlar, on biri ise çocuklara bakımveren anneanne, teyze, dayı amca gibi akrabalarından oluşmaktadır.

Cinayet sonrası çocukların ve bakımveren kardeşlerin şiddetle baş etme stratejilerine bakıldığında; en temel duygusal baş etme biçimlerini, kardeş dayanışması, anneyi örnek alma, annenin vasiyetini gerçekleştirme, koruyucu ve destekleyici sosyal çevreden yararlanma, eğitime önem verme, şiddetle mücadele etme ve yeni aktivitelere başlama oluşturmaktadır. Problem odaklı baş etme türlerine bakıldığında ise psiko-sosyal destek almada bazı güçlükler dikkat çekmektedir. Bu güçlükler ise cinayet sonrası geride kalan çocukların olay hakkında konuşmasının zorluğu ve babanın yaptığı cinayet eylemi sonrası utanma duyguları sebebiyle psiko-sosyal destek almayı istememe, hukuki prosedürler (ifade verme ve vasilik gibi) ve yeni hayata uyum süreci sebebiyle psiko-sosyal destek almaya fırsat ve zaman bulamama, psiko-sosyal desteğe erişimin güçlüğü ve psiko-sosyal desteğin maliyetli olmasının bu desteği almayı zorlaştırması olarak ifade edilmiştir. Bir diğer önemli bulgu ise psiko-sosyal desteğe yalnızca çocukların intihar ya da kendine zarar verme gibi davranışlarının ardından başvurulmasıdır. Bu sonuç çocukların psiko-sosyal destek ihtiyacının geç fark edilmesi anlamına gelmektedir.

Anahtar Sözcükler: Travma, Baş Etme Türleri, İyileşme, Kadın Cinayetleri Sonrası Çocuklar, Sosyal Hizmet

ABSTRACT

This study aims at understanding the coping ways of the children who lost their mothers due to the fathers' violence and of the caregiving siblings (adult sons and daughters who give care to their young siblings after the femicide). Within this context, the types of coping are taken as two dimensional, namely problem-focused and emotionally focused. The research is a qualitative one which makes use of a phenomenological approach. In this context having chosen a purposeful sampling in depth interviews were conducted with 23 people out of 10 cases of femicide in which women were killed due to the partner's or ex-partner's violence after the Law 6284 was enacted in 2012. The interviewees were comprised of 6 children, 6 caregiving adult siblings, and 11 caregiving relatives such as grandmother, aunt, and uncle, etc.

An examination of the coping strategies of the children and caregiving siblings against violence after the murder reveals that the most fundamental emotional coping ways are comprised of siblings' solidarity, role modelling the mother, realizing the mother's legacy, benefitting the preventive and supportive social environment, fighting against violence, and beginning new activities. And an examination of the problem focused coping ways reveals that there are some difficulties in receiving psychosocial support which include the following: unwillingness of the children left behind after the femicide to receive psychosocial support due to the hardness of talking about the event and the feelings of shame after the mother's murder by the father, lacking enough opportunity and time to receive psychosocial support due to the legal procedures (giving a statement, guardianship, and custody, etc.) and process of adaptation, complexity of reaching the psychosocial support, and the cost of it. Another important finding is the fact that the psychosocial support is demanded only after the children's behaviors such as suicide or self-harm. This result means that the children's need to psychosocial support is noticed late.

Key Words: Trauma, Types of Coping Strategies, Healing, Children Left Behind after Femicide, Social Work

GİRİŞ

Erkek şiddeti sebebiyle gerçekleşen kadın cinayetleri toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en ağır sonucudur ve Türkiye'deki en önemli sosyal sorunlardan birini oluşturmaktadır. Kadın cinayetleri yalnızca öldürülen kadının yaşam hakkına engel olmamakta, geride kalan kişiler bu cinayetten doğrudan veya dolaylı biçimlerde etkilenmektedir. Her bir kadın cinayeti, adalete ve adaleti tesis etmesi gereken kurumlara olan inancı sarsmakta, toplumun üyeleri tarafından bu durum kişisel güvenliğin sağlanamayacağına olan korku ve kaygıyı artırmaktadır. Bu bakımdan kadın cinayetlerinin ciddi bir toplumsal maliyeti söz konusudur. Bu maliyetten en çok etkilenen kişiler, annesini ya da birinci derecede bir yakınını erkek şiddeti sebebiyle yitiren kişilerdir. Özellikle, cinayet sonrası geride kalan çocuklar, yetişkin evlatlar

açısından annenin yitirilmesinin ardından yas ve yeni yaşama uyum süreçleri söz konusudur ve bu süreçler iç içe geçerek karmaşık bir hal alabilmektedir.

Karataş ve Erükçü Akbaş tarafından gerçekleştirilen araştırmada (2017) 2015 ve 2016 yılları içinde şiddet sebebiyle yaşamını yitiren kadınların %45,1'inin eş veya eski eş tarafından öldürüldüğü; kadınların %44,4'ünün çocuk sahibi olduğu ve kadın cinayetleri sebebiyle son iki yıl içinde 475 çocuğun annesiz kaldığı ortaya konulmuştur. Özellikle 2000'li yıllardan sonra artan kadın cinayetleri düşünüldüğünde on binlerce çocuk ve ailenin cinayetle sonlanan aile içi şiddetten etkilendiği söylenebilmektedir. Şiddet sebebiyle yaşamının yitiren kadının çocukları kaçınılmaz olarak aile içi şiddete hem maruz kalan hem de tanıklık eden kişiler olmaktadır. Çocukların pek çok şiddet deneyiminin baba tarafından gerçekleştirilen bir cinayetle sonlanıyor olması aslında sadece anne kaybını gündeme getirmemekte çocuklar her iki ebeveynini farklı biçimlerde yitirmektedir. Artık bir katil olan babaya, çocuklar ciddi bir öfke duymakta, bu sebeple çocuklar sıklıkla babayla iletişimi sonlandırmayı tercih etmektedir.

Anne kaybını takiben çocuğun yas sürecine girmesi kaçınılmaz olduğu gibi çocukların yaşamındaki ani değişiklikler çocukların stres ve yas sürecini artırabilmektedir. Çocukların yaşamındaki ani değişiklikler evlerinin yitilmesi, sıklıkla aile rutinlerinden ve gerekli ilişki ağlarından uzaklaşma sonucunu doğurabilmektedir.

Yapılan çalışmalarda (Clements ve Burgess, 2002; Clements, Faulkner ve Manno, 2003; akt. Steeves ve diğerleri, 2007) çocukların cinayeti önleme ve cinayete müdahale etme konusunda başarısız olma sebebiyle suçluluk hissettiği vurgulanmakla birlikte; öldürülen ebeveyne yaş olarak en yakın ve ebeveynle aynı cinsiyette olan (Harris Hendriks ve arkadaşları, 2002) çocuğun ebeveynini koruyamaması sebebiyle mevcut olan suçluluk duygularının daha yoğun olduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak aile üyeleri öldürülen 9-11 yaş arasındaki çocukların (Clements ve Burgess, 2002; Clements, Faulkner ve Manno, 2003; akt. Steeves ve diğerleri, 2007):

- Ailelerin cinayetten haberdar edilme biçimi (çoğunlukla polis tarafından)
- Kapsamlı polis soruşturması ve incelemesi
- Güven eksikliği
- Kaotik olayların dışavurumu
- Suçluluk ve suçluluk duygularıyla yası hafifletme
- Etiketlenme

- Okula dönmede güçlük gibi kimi olumsuz durumları deneyimlediklerini ifade etmişlerdir.

Sallaum (2007) cinayet sonrası dönemde suçla ilgili adli işlemler, medya içeriği, sosyal stigma ve bakımverenler, ev, mahalle ve akranlardaki değişimler gibi çevresel faktörlerin çocuk üzerinde önemli psikolojik ve davranışsal etkisi olabildiğini ve çocuğun gününün çoğunu geçirdiği okul çevresinde zorluk yaratabildiğini ifade etmektedir. Buna ek olarak, Lewandowski ve arkadaşlarının çalışmasında (2004); cinayet sonrası geride kalan ailelere diğer aile üyeleri ve arkadaşlar tarafından, çocuklara bu korkunç cinayet olayını sunmamanın daha iyi olabileceğinin tembihlendiği bulunmuştur.

Literatüre bakıldığında (Black ve arkadaşları, 1993; Salloum, 2008, Burman ve Allen-Meares, 1994; Eth ve Pynoos, 1994; Alisic ve arkadaşları, 2015) cinayet sonrası geride kalan çocukların sıklıkla travma sonrası stres yaşadığına ilişkin çeşitli bulguların varlığı dikkati çekmektedir. Bu çalışmalarda uyku bozuklukları, kabuslar, cinayete tanıklık eden çocukların flashbackler yoluyla cinayet anını hatırlaması, içe kapanma, okul başarısında ciddi düşüş gibi durumlar travma sonrası stres göstergeleri olarak bildirilmektedir.

1. Sosyal Kuramlarda Cinayet Sonrası Geride Kalanlar

Cinayet sonrası geride kalan çocuklara yönelik teorileri incelemek önemlidir çünkü bu teoriler aynı zamanda çocukların baş etme türlerine ilişkin önemli birer veri kaynağı niteliğindedir. Bu teorilere bakıldığında, ekosistem yaklaşımı, direnç teorisi, aile stres kuramı gibi çeşitli kuramlar öne çıkmaktadır. Özellikle direnç teorisinde, çocukların nasıl baş ettiği konusu üzerinde daha çok durulmaktadır.

Annenin cinayet sonucu ölümü, babanın bu sebeple hapisaneye girmesi ya da cinayetin ardından kendini de öldürmesi çocuklar açısından her iki ebeveynin farklı biçimlerde yitilmesi ile sonuçlanmaktadır. Ekosistem yaklaşımına göre bir çocuğun yaşamında ebeveynlerden birinin trajik ölümü gerçekleştiğinde birey ve çevresi sadece krize girmemekte; aynı zamanda bu unsurlar yeniden tanımlanmakta ve yeniden yapılandırılmaktadır. Bu nedenle geride kalan çocuklar ve bakımverenler açısından uyum ve denge önemlidir. Bazı çocuklar için ebeveynleri ile kurdukları ilişki ebeveynlerden birinin ölümü önce sahip oldukları tek mezzo sistemin yok olması anlamına gelebilir. Sistem kuramı ölümün ardından bir sosyal sistemin sürdürülmesinin önemini vurgular. Yeterli hizmetleri ve sosyal desteği sağlayacak politika değişimleri çocuğun makro sisteminden sorumlu kurumların bir sorumluluğu olmalıdır (Spencer-Carver; 2008). Kadın cinayetleri sonrası geride kalan çocuklar

açısından mikro ve mezzo sistemin oldukça etkilendiği açıktır; özellikle mezzo sistemin en önemli unsurları olan anne ve babanın aynı anda yitilmesi aile sisteminin tamamen dağılmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle sistem yaklaşımının en önemli unsurlarından biri olan “denge” ve “olumlu girdi” kavramları gündeme gelmektedir. Çocukların dağılan mezzo sistemini dengelemek açısından geride kalan aile üyeleri tarafından desteklenmesi ve makro düzeydeki sosyal politikalarla (özellikle psiko-sosyal destek verme ve güçlendirme temelli) çocukların ve ailelerin yalnız bırakılmaması gerekmektedir. Çocuğun çevresine bakmak; var olan sorunun nedenlerini çok yönlü anlamak için ve aynı zamanda çözümleri ve potansiyel kaynakları keşfetme noktasında olmak üzere iki yönlü ve oldukça etkili bir bakış sağlamaktadır.

Kadın cinayetleri sonrası geride kalan çocuklara, direnç teorisi açısından bakıldığında ise travma ya da stresin içerisinde büyüyen çocukların bu durumla nasıl baş ettiğine odaklanmak oldukça önem taşımaktadır. Kaotik ve stres dolu yaşamların içine doğmuş olan çocukların hayatta kalma ve baş etme biçimlerini anlama çabası psikiyatri ve psikoloji bilimini bu görece yeni kuramı geliştirmeye motive etmiştir. Leadbeater, Dodgen ve Solarz’a (2000; akt. Spencer- Carver; 2008) göre direnç araştırmasının ana amacı sadece güçler veya yeterliliklere dair ilgiyi artırmak değil; olumsuzluk karşısında güçleri ve yetkinliği sürdürmek, teşvik etmek veya geliştirmek üzere gerekli olan koşulları veya bağlamları yaratmaktır. Masten ve Powell (2003 akt. Spencer- Carver; 2008) yetkinlik, olumsuz faktörler ve koruyucu faktörler ve bu üçünün arasındaki ilişkileri çalışmanın önemini vurgulamaktadır ve yazarlar olumsuz durumlara karşı yetkinlik düzeyinin “daha iyi ebeveynlik” “entelektüel beceriler” veya “sosyal destek” gibi kaynakların artırılması suretiyle geliştirilebileceğini ifade etmiştir. Çocuklar açısından bakıldığında cinayet sonrası duygusal destek türlerinden biri olan sosyal destek oldukça önemli bir konuma gelmektedir. Çünkü devlet bakımı dışında aile temelli bakım altında olan çocukların önemli bir kısmı kendi yakın akrabalarının bakım desteğini almaktadır. Caplan’a göre (1974) sosyal desteğin bilinmesi bireye farklı şekillerde yardım edebilmektedir. Bunlar; bireyin psikolojik kaynaklarını harekete geçirmesine yardım etme, isteklerinin karşılanmasına yardım etme, beceriler kazandırma yoluyla maddi kaynaklara ulaşmasına yardım etme, bireye rehberlik yaparak bilgi sağlamadır. Caplan (1974), sosyal desteğin maddi yardım, davranışsal yardım, yakın etkileşim, rehberlik, geribildirim ve olumlu toplumsal etkileşim sağladığını ifade etmiştir. House (1981) ise sosyal destek sisteminin bireylerin yaşam durumlarını olumsuz etkileyen bazı etmenleri elimine etme veya

etkisini azaltma, olumsuz yaşam deneyimleri karşısında bireyin dayanma gücünü artırarak sağlık durumlarının iyileşmesine katkıda bulunma, çevresel stresörlerin etkisine karşı tampon görevi olma gibi ögelerle bireylere yardım ettiğini ifade etmektedir Vaux (1998) duygusal, toplumsallaştırıcı, pratik, finansal ve rehberlik olmak üzere beş farklı sosyal destek biçimi tanımlamıştır (akt. Yıldırım; 1997). Cinayet sonrası geride kalan çocuklar açısından sosyal desteğin varlığı çocuklara duygusal destek sağlama yoluyla çocukların baş etme düzeylerini artırmakta ve ruh sağlığını olumlu düzeyde etkilemektedir.

Sosyal ve psiko-sosyal desteğin önemini vurgulayan bir başka teorik perspektif olan aile stres kuramı ailenin stresle baş etmek üzere kaynaklara erişimi ve kaynakları kullanımının uyumları etkilediğini ifade etmektedir. Cinayet sonrası hayatta kalanlar, yakın partner cinayetinden sonra, psiko-sosyal desteğe ve savunuculuğa ihtiyaç duymakta ve yardımın formal ve informal kaynağı haline gelmekte ve aynı zamanda aile desteğine yaslanmaktadır. Savunuculuk veya başkalarına yardım gibi eylemlere katılım da geride kalan çocuklar açısından daha az olumsuz duygular ve daha iyi bir yaşam kalitesi algısı ile ilişkilendirilmiştir. Araştırmalara göre mağdurların resmi hizmetleri kullanımı faille aile ilişkilerinden etkilenmektedir. Horne'ye göre zamanla faille ilişkiler hakkındaki ambivalan duygulara dair ve utanma suçluluk duygularına dair artan farkındalık, mağdurları meseleleri aile içinde tutmaya sevk edebilir veya acı ve çelişkili duygulardan kaçınmak üzere resmi hizmetleri sınırlamaya götürebilir. Bu bulgular aile içi cinayet mağdurları için iyileşme sürecinin kendine özgü olabileceğini ve böylece hizmetlerin belirgin ihtiyaçlara yönelik olarak tasarlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bir bütün olarak ele alındığında aile stres kuramı aile üyelerinin stres yaratan olaya dair algılarının ve baş etmek üzere kaynaklara erişiminin ve kaynakları kullanımının ne kadar iyi uyum sağlayacaklarını etkilediğini ortaya koymaktadır (akt. Hardesty, 2008).

YÖNTEM

Bu araştırmanın problemi, çocukların ve yetişkin evlatların cinayet sonrası yaşadıkları sorunlarla nasıl baş ettiklerine ve baş etme türlerine ilişkin bilgi eksikliğidir. Bu bakımdan çalışmada, öznelerin baş etme stratejilerini belirleyerek iyileşme, güçlendirme temelli çalışmalara ilişkin çeşitli bilgiler ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmada fenomenolojik yaklaşımdan yararlanılmıştır. Edmund Husserl fenomenolojik araştırmanın öncüsü olarak (Patton, 1990; akt. Spencer-Carver; 2008) ifade edilmektedir. Fenomenoloji Husserl'in "Biz yalnızca deneyimlediğimiz şeyi bilebiliriz" anlayışına dayanmaktadır. Onun anlayışına göre insanlar, anlamlar ve

algısal deneyimlere ilişkin yorum yapma yoluyla olguları tanımlamaktadır. Bu çalışmada kadın cinayetleri sonrası geride kalan kişilerin öznel deneyimleri keşfedilmeye çalışılmıştır. Patton'un tanımlamasına göre (1990; akt. Spencer-Carver; 2008) "doğrudan alıntı yapma, araştırılan öznenin temel algılarını, deneyimlerini, düşüncelerinde olan şeyi, dünyayı algılama yollarını, derin duyguları alabilmenin temel kaynağıdır" diyerek doğrudan alıntılar yapmanın avantajlarını iletmektedir. Araştırmada doğrudan alıntı yapma yoluyla duygulara, düşüncelere ve deneyimlere yer verilmektedir.

Darbshare ve arkadaşlarına göre (2005) nicel tarama ve deneysel çalışmalar yaşamsal önem taşısa da çocukların deneyimlerini anlamaya yetecek bilgi ve içgörüyü sadece bu tekniklerle elde edemeyeceğimize dair artan bir farkındalık bulunmaktadır ve çocuk hakları, çocuk katılımı ve yeni çocukluk sosyolojisi daha geniş bir araştırma çerçevesini zorunlu kılmaktadır. Erkek şiddeti sonucu gerçekleşen kadın cinayetleri sonrası geride kalan çocuklarla ve bakımverenlerle uygun yöntemlerle derinlemesine görüşme yapmak bireylerin kendi deneyimlerine yer verirken, bu süreci yeniden anlamlandırmasına, güçlü yanların ve baş etme stratejilerinin fark edilmesine olanak tanımaktadır. Bu nedenle araştırmacı; çocuklarla ve bakımverenlerle gerçekleşen derinlemesine görüşmelerde bilgi almak değil, bilgi üretmek; açıklamak değil anlamak çabası içerisinde olmuştur.

Araştırmada amaçlı örneklem tekniği kullanılmış; bu bağlamda kolluk kuvvetleri, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Derneği ve çalışmanın konusu ile ilgili olgularla mesleki çalışmalar yürüten profesyoneller ve kurum müdürleri ile bağlantıya geçilerek örneklem ulaşmaya çalışılmıştır. Neuman'ın (2012) ifade ettiği gibi amaçlı örneklem özel durumlar için değerli bir örneklem türüdür ve açıklayıcı araştırmada ya da saha araştırmasında kullanılmaktadır. Amaca yönelik örneklem, özellikle bilgilendirici olan benzersiz olayları seçmek için uygundur ve bir araştırmacı ulaşılması güç, özelleştirilmiş bir nüfusun üyelerini seçmek için amaca yönelik örneklemeyi kullanabilir.

Araştırmanın Özneleri

Araştırmada 6284 sayılı yasanın 2012 yılında çıkarılmasından sonra partner ya da eski partner şiddeti sebebiyle yaşamını yitiren on kadın cinayeti olgusu üzerinden; yirmi üç kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kişilerin on ikisi annesini baba şiddeti sebebiyle yitiren evlatlardır.

Özneleri Tanıtıcı Bilgiler:

Çocuk Yade: 18 yaşında kız çocuğudur, üniversite öğrencisidir. Yade'nin iki kardeşi kurum bakımında kalmaktadır. Yade ile görüşme 2 saat 15 dakika sürmüştür.

Çocuk İlkay: 13 yaşında kız çocuğudur, görüşme gerçekleştirildiğinde İlkay ortaokula devam etmekteydi, derslerinde oldukça başarılı olan İlkay baba şiddeti sebebiyle annesini yitirdikten sonra aynı il içerisinde ikamet eden anneannesi ile yaşamaya başlamıştır. İlkay ve ablası olay sonrası psiko-sosyal destek almamış ve destek almayı reddetmiştir. İlkay ile görüşme bir saat sürmüştür.

Çocuk Ilgın: 15 yaşında kız çocuğudur, kardeşi olmayan Ilgın görüşme gerçekleştirildiğinde lise 1. sınıfa devam etmekteydi. Ilgın annesini üvey baba şiddeti sebebiyle kaybettikten sonra, dayısı anneannesi ve yengesi ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Ilgın olay sonrası psiko-sosyal destek almamıştır. Ilgın ile görüşme bir saat on beş dakika sürmüştür.

Çocuk Alkın: 13 yaşında erkek çocuğudur. Alkın annesine yönelik baba şiddeti sebebiyle şeker hastalığına yakalandığı bilgisi edinilmiştir. Alkın annesini baba şiddeti sebebiyle kaybettikten sonra 10 yaşındaki kardeşi Erdal ile dayısı, anneannesi ve dedesi ile yaşamaya başlamıştır. Alkın olay sonrası psiko-sosyal destek almaya devam etmektedir; kardeşi psiko-sosyal destek almamıştır. Alkın ile görüşme 1 saat 5 dakika sürmüştür. Alkın ile yapılan görüşmede Alkın'ın şeker hastası olması sebebiyle annesiyle ilgili geçmiş yaşam deneyimleri konuşulmamış; sadece bugünkü yaşam deneyimleri sorularına yer verilmiştir.

Çocuk Haluk: 15 yaşındadır, ortaokul mezunudur. Lise eğitimine dersleri sevmediği ve okumak istemediğini ifade ederek devam etmemiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıraklık kursuna devam etmektedir. Haluk baba şiddeti sebebiyle annesini kaybettikten sonra dayısı ve yengesi ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Haluk olay sonrası psiko-sosyal destek almak istememiştir. Haluk ile görüşme 50 dakika sürmüştür.

Çocuk Serap: 15 yaşındadır; yatılı okuduğu lise eğitimine okumak ve yalnız kalmak istemediğini ifade ederek ara vermiştir. Serap vasisi olan ve olay sonrası aynı yerleşim yerinde ikamet eden abisi ve yengesi ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Serap olay sonrası psiko-sosyal destek almak istememiştir. Serap'la yapılan görüşme 45 dakika sürmüştür.

Abi Nazım: 34 yaşındadır; bir lokantada garson olarak çalışmaktadır. Lise mezunudur. On bir kardeşin en büyük abisidir, evlidir. Annesini şiddet sebebiyle kaybettikten kardeşi Nahide ile kurum bakımında olan beş kardeşinin bakımını ve

ekonomik ihtiyaçlarını üstlenmiştir. Nazım Bey'le yapılan görüşme 50 dakika sürmüştür.

Abla Nahide: 25 yaşındadır; bir hastanede sağlık personeli olarak çalışmaktadır, ailedeki tek üniversite mezunudur. Bekârdır. Abisi Nazım ile birlikte kardeşinin bakımını ve ekonomik ihtiyaçlarını üstlenmiştir. Nahide hanımla yapılan görüşme 2 saat 35 dakika sürmüştür.

Abla Dilek: 22 yaşındadır; açık öğretime devam etmektedir. Belediyeye ait bir merkezde personel olarak çalışmaktadır. Ablası Rukiye ile birlikte kurum bakımında kalan iki kız kardeşi Zeliha (14) ve Emine'nin (12) hafta sonları ve yaz tatillerinde bakımını üstlenmektedir. Dilek Hanım'la yapılan görüşme 1 saat 25 dakika sürmüştür, ses kayıt cihazı kullanımına izin vermiştir.

Abla Rukiye: 23 yaşındadır, filologdur. Üniversite mezunudur. Bir devlet kurumunda çalışmaktadır. Kardeşi Dilekle birlikte Zeliha (14) ve Emine'nin (12) bakımını üstlenmektedir. Rukiye ile yapılan görüşme 2 saat 35 dakika sürmüştür.

Abla Cemre: 31 yaşındadır, ilkokul mezunudur. Evlidir. Annesini baba şiddeti sonrası yitirdikten sonra engelli erkek kardeşinin K'nin (18) bakımını üstlenmiştir. Çalışmamaktadır; engelli bakım aylığı ve işçi eşinin maaşı ile geçimini sağlamaktadır. Kardeşi Çocuk Serap'a ekonomik ve duygusal destek olmaktadır. Görüşme 1 saat 10 dakika sürmüştür.

Abla Elmas: 22 yaşındadır Bitlislidir ve İstanbul'da yaşamaktadır. Kendisinden küçük kardeşine (18) ekonomik açıdan destek olduğunu ifade etmektedir. Bir evlilik yapmış ve boşanmıştır. Elmasla görüşme 2 saat 15 dakika sürmüştür.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış görüşme formu, literatür taraması yapıldıktan ve cinayet sonrası çocuklar ve bakımverenlerle ilgili yaşam deneyimleri ve potansiyel güçlükler öğrenildikten sonra oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun netleşmesi ve soruların geçerliliği ve işlerliğinin öğrenilmesi amacıyla hem çocuk, hem bakımverenle (bakımveren kardeşler ve akrabalar) ön görüşme yapılmıştır. Çocuklar ve bakımverenler için iki ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Çocuklarla ilgili olan yarı yapılandırılmış görüşme formu çocuklarla yapılan görüşmeler sırasında ve sonrasında değişikliğe uğramazken; bakımverenlerle ilgili olan yarı yapılandırılmış görüşme formuna süreç içerisinde çocuklarla ilgili deneyimleri ve daha çok alabilmek amacıyla değişmiş ve forma çocuklar ilgili sorular eklenmiştir. Çalışmada edinilen gözlem notları çalışmanın analizinde ve yorumlarında kullanılmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında erkek şiddeti sebebiyle yaşamını yitiren kadınların çocukları ve söz konusu çocuklara bakımveren yetişkin kişilere ulaşmak oldukça güçlük içermiştir. Araştırmacı Ankara ilinde sadece iki kadın cinayeti olgusu üzerinden geride kalan kişilerle görüşebilmiş; diğer olgulara Ankara dışından olmak üzere Antakya, Manisa, Tekirdağ ve İzmir ve İstanbul illerinden ulaşılmıştır. Verilerin toplanmasındaki en önemli unsur kişilerin kendi travmatik yaşam deneyimlerini rahatlıkla ifade edebilmesi için araştırmacıya güven duyabilmesi olmuştur. Bu nedenle araştırma kapsamında görüşülen kişilerle kendi tanıdıkları ve güvendikleri kişiler aracılığıyla bağlantıya geçilmiştir. Bu bağlamda Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Derneği il temsilcileri, olayı yaşayan kişilerle doğrudan bağlantısı bulunan kolluk güçleri ve olgularla çalışan profesyoneller ve kurum yöneticileri aracılığıyla kişilerle bağlantı kurulmuştur. Kişilerle temasa geçme konusunda ilk adım araştırmaya katılan kişilerin tanıdıkları ve güvendikleri kimseler aracılığıyla sağlanmış; bu kişiler tarafından telefon yoluyla hem araştırma hem de araştırmacı hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci aşamada ise araştırmacı telefonla bağlantı kurarak kendini tanıtmış; araştırma hakkında bilgi vermiş ve görüşme için uygun günü belirlemeye çalışmıştır. Bazı görüşmelerde araştırmaya katılacak kişilere uygun olan günü bulabilmek iki ay gibi bir süreci kapsayabilmiştir. Görüşmelerin 21'i kişilerin hanelerinde gerçekleştirilmiştir; bu nedenle kişisel güvenliği sağlamak ve kişilerin güvenini tesis etmek amacıyla görüşme için kolaylaştırıcı olan kişilerle birlikte hanelere gidilmiştir. Veriler 23 Aralık 2016- 10 Aralık 2017 arasında toplanmıştır.

Etik Konular

Bu araştırmada çocukluk deneyimlerine elbette yer verilmeyebilir ve yalnızca bakımverenler yoluyla çocukların yaşam deneyimleri ve güçlükleri elde edilebilirdi. Fakat bu yöntem çocukların yaşadığı güçlüklerin kendi sosyal gerçeklikleri ile anlaşılmasına engel olabilecek bir risk taşımakta ve çocukların katılım hakkına engel olmaktadır. Bu nedenle araştırmacı tarafından çocukların katılım hakkı oldukça önemsenmiş; şiddet sebebiyle yaşamını yitiren kadınların sessiz tanıkları olarak çocukların sesinden ve gerçekliğinden kendilerini etkileyecek hizmet ve politikalara katılımı bu araştırma ile sağlamak amaçlanmıştır. Bu nedenle çalışma, çocukların katılım haklarını destekleyecekleri şekilde ve çocukların katılım haklarından doğabilecek potansiyel riskleri minimize edecek bir biçimde kurgulanmıştır. Bu bağlamda:

- Çocukların ve bakımverenlerin gönüllü katılımına önem verilmiş, özneler görüşmeye psikolojik olarak hazır olduklarında görüşme gerçekleştirilmiştir.
- Öznelerin araştırmaya katılmasına ilişkin ikna yoluna gidilmemiştir.
- Görüşme yapılan çocuklara, çocukları travmatize edebilecek cinayete ilişkin 'o an' soruları sorulmamıştır.
- Çocuk ve bakımverenlere aydınlanmış onam formları verilmiştir; ses kaydı alınması öznelerin gizlilik ile ilgili bilgilendirilmesinin ardından rızaları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.
- Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan etik açıdan uygunluk izni alınmış; tüm etik ilkeler titizlikle uygulanmıştır.
- Gizlilik açısından öznelerin gerçek isimleri yerine rumuz kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmanın analizini kolaylaştırmak ve tekrarlayan kodlara yer vermemek için Atlas-ti programı edinilerek; kodlar ve kategoriler bu program aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizini gerçekleştirmeden önce araştırmacı tarafından tüm görüşmelerin transkripti yapılmış; her bir kadın cinayeti olgusunun görüşmeleri bir araya konarak görüşmelere bütüncüllük kazandırılmıştır. Örneğin X cinayeti olgusundaki bakımverenler ve çocuk görüşmeleri arka arkaya getirilmiş ve okumalar esnasında bakımveren ve çocukların deneyimleri bütüncül olarak görülmeye çalışılmıştır. Buna ek olarak döne döne okumaların ardından; çıktılarının yanına kodlar eklenmiştir. Ardından söz konusu kodun hangi kategorilere dâhil edilebileceği araştırılarak kategoriler oluşturulmuştur. Örneğin babayla cinayet sonrası ilişki kodu çocukların olay sonrası ilişki biçimleri kategorisine eklenmiş bu kategori ise çocukların olay sonrası yaşadıkları durumlar teması altına dâhil edilmiştir.

BULGULAR

Kendisinden küçük kardeşlere bakım verme, bakımveren kardeşler açısından bakım yükünü gündeme getirmekte, diğer bir taraftan ise bakımveren kardeşlerin bir bölümü sorumluluk duygusunun kendilerini güçlendirdiğini ifade etmektedir. Çocukların ve bakımveren kardeşlerin duygusal odaklı baş etme stratejilerini; kardeş dayanışması ve kardeşlerin varlığı, annenin vasiyetini gerçekleştirme, koruyucu ve destekleyici sosyal çevreden yararlanma; şiddete tepki verme ve inanç temelli baş etme gibi stratejiler oluşturmaktadır. Çocukların ve bakımveren kardeşlerin problem odaklı baş etme stratejilerini ise, *tüm çocuklar için geçerli olmasa da*, çocukların olay sonrası psikiyatrik ve psiko-sosyal destek alması oluşturmaktadır.

1. Duygusal Odaklı Baş Etme Stratejileri

1.1. Kardeş Dayanışması ve Kardeşlerin Varlığı: “Kardeşlerim İçin Hayatta Kaldım”

Çocukların ve bakımveren kardeşlerin cinayet sonrası baş etme stratejilerine bakıldığında en temel baş etme yönteminin “kardeş dayanışması ve kardeşlerin varlığı” olduğu görülmektedir. Bu kapsamda en temel baş etme biçiminin duygusal odaklı baş etme olduğu söylenebilmektedir. Araştırma kapsamında “kardeşler için ayakta kalma” “kardeş için yaşama devam etme” söylemi oldukça öne çıkan vurgulardan biri olmuştur:

“Güçlü kılan şeyler kardeşlerim; geride kalan benden iki yaş küçük olan ve beş küçük kardeşlerim. Beni şu an ayakta tutan sebep; yoksa hayattan tat aldığın için mi yaşıyorsunuz deyin, almıyorum...Hayatımın güzelliği var mı yok; kardeşlerim var, ablam, abim var. Öncelik kardeşlerim; iyi ki onlar var. Nasıl hayatta kaldınız dersiniz, kardeşlerim için hayatta kaldım” (Bakımveren Kardeş Nahide ile Görüşme, 25 yaşında)

“Yalnız olmamam için herkes destek çıkıyor, en çok da ablam. Ablam olmasa şu an ben de olmam” (Çocuk İlkay ile Görüşme, 13 yaşında)

Kendinden küçük kardeşlere bakım verme bakımveren kardeşler tarafından “ağır bir sorumluluk” olarak addedilse de destek olma ve diğerkâmlığın bakımveren kardeşleri motive ettiği de araştırma kapsamında öne çıkmaktadır:

“Çok ağır bir sorumluluk aldım ve öyle olmak zorundaydı. Ben kimseden Allah’a şükür destek almadım, istemiyorum da zaten. Hayatta her zaman kendi ayaklarım üstünde durmak istedim; halen de öyleyim, destekçim olmadı; kardeşlerime de destek olan benim bu da beni çok mutlu ediyor. Zaten en büyük mutluluk da bu” (Bakımveren Kardeş Nazım ile Görüşme, 34 yaşında)

“Bazen benim yaşımda olup halen ütüsünü yapamayan insanları görünce ‘vayybee!’ diyorum kendime. Ben tek başımayım ve tek başıma iş yapıyorum. Tek başıma kardeşlerimle ilgileniyorum o kadar şey yapıyorum!” (Bakımveren Kardeş Dilek ile Görüşme, 22 yaşında)

Aşağıda kendisinden küçük bir kardeşe bakımveren kişilerin bakım yükü ile ilgili ifade ettiği unsurlar yer almaktadır.

1.2. Sorumluluk Duygusunun Güçlendirmesi “Zaten Anne Babalarını Kaybettiler, Bir de Beni Kaybederlerse Ne Olacak?!”

Araştırma kapsamında büyük kardeşlerin bir bölümü, kardeşlere bakım vermenin getirdiği sorumluluk duygusunun kendilerini “zor fakat güçlendiren bir süreç” olduğunu ifade etmektedir. Küçük kardeşlerin bakım yükü, büyük kardeşleri etkilemektedir fakat büyük kardeşlerin bir bölümü; sorumluluk duygusunun kendilerine bireysel anlamda güç kazandırdığını ve “ben annem ve babam yokken bunları da yapabiliyordum!” vurgusuyla kendilerini güçlendirdiğini ifade etmiştir:

“Güçlü kılan sorumluluktan aynı zamanda. Evet, kesinlikle, hem yoran hem de güçlendiren şey sorumluluk duygusuydu. Biraz garip ama öyle, yoruluyordum ama o yorgunluk bana azim veriyordu. Yoruyordu ama koruma içgüdüsü, bilmiyorum yani. Buradayken bile o şey vardı hep, buradayken ‘ben çok yoruldu, ölmek istiyorum’ dediğim zamanlarda ‘Ya diyordum bunlar zaten anne babalarını kaybettiler, bir de beni kaybederlerse ne olacak?!’ Çünkü beni çok örnek gösteriyorlardı kurumda ders çalıştığım için. Kendi kardeşlerim beni güçlendiren. Ben olmasam onlarla kim ilgilenecek diye düşünüyordum. Biraz sahipsizlik, biraz yalnızlık onları koruma içgüdüsüne götürdü beni ” (Bakımveren Kardeş Rukiye ile Görüşme, 23 yaşında)

1.3. Annenin Vasiyetini Gerçekleştirme: “Onlara Gerçekten Annemin İsteddiği Gibi Bir Hayat Verebilmek İçin...”

Annenin baba şiddeti sebebiyle yitirilmesi sonrası geride kalan büyük çocuklar küçük kardeşleri “annenin yadigârı” olarak görmektedir. Annenin çocuklar için kurduğu hayaller çocuklar açısından kayıp sonrası bir yol haritası olabilmekte; bir baş etme yöntemi olarak annenin vasiyetini gerçekleştirme “kardeşlere annenin istediği gibi bir yaşam sunabilme” ve annenin hayatta iken ifade ettiği beklentileri “tüm evlatların karşılama çabasını” içermektedir:

“Kardeşlerim için dayanmam gerekiyordu; onların gelecekları için, onlar için birazcık da belki. Beni bağlayan olmasaydı böyle olmazdı belki bu kadar güçlü kalamazdım ama sırf gerçekten sırf onlar için. Hiçbir şeyi şuan kendim için yapmıyorum; belki birazcık benim isteklerim var ama diğer şeyler hep onlar için; yaptığım her şey onlar için! Onlara gerçekten annemin istediği gibi bir hayat verebilmek için; onları okutabilmek için onlarla ilgilenabilmek için her şey” (Çocuk Yade ile Görüşme, 18 yaşında)

“Kardeşlerim... Benden küçükler... Benden küçük kardeşlerim hala da söylerim benden küçük kardeşlerim yani. O dönem ben dedim Allah’ım ne oldu dayanamam; ben beni de al dedim. Şöyle bakıyorum üniversite okuyan sadece benim ailede. Ablamlar evlendi okumadı. Onlardan büyük okuyan benim; çalışıp para kazanan benim yanlış anlamayın beni. Etraftan ‘sen böyle düşünüyorsan geridekiler ne yapacak güçlü olmak zorundasın’ falan dediler. Öyle yapmalı mıyım evet öyle yapmalıyım; annem olsaydı bunu mu isterdi evet bunu isterdi! Annem bir şeyleri bekliyordu Nahide okuyacak; bir şeyler olacak derdi. Annem böyle bir şey bekliyorsa gene annem için; annem için. Annem çok severdi bizi; bir gün annemle tartışma içine girdiğimi düşünmüyorum bilmiyorum hatırlamıyorum o yüzden belki de. Annem benden böyle bir şey isterdi; beklerdi. Gördüğüne bildiğine de inanıyorum. Onun için”(Bakımveren Kardeş Nahide ile Görüşme, 25 yaşında)

1.4. Anneyi Örnek Alma: “Onu Çok Seven Vardı...”

Araştırma kapsamındaki bir diğer duygusal odaklı baş etme stratejisini ise çocukların annenin olumlu özelliklerini örnek alması oluşturmaktadır:

“Annemin çalışkan olması onu örnek aldım; annemin hayatı beni çok etkiliyordu çok güzel şeyler yapıyordu. İnsanlar onu hep takdir ediyordu hep parmakla gösteriyordu onu. Yaptığı işten dolayı, samimiyetinden dolayı... Ben diyordum ‘hep annem gibi olucam’. Onu çok seven vardı; o öldüğünde mahallede ufacık çocuklar bile onun için ağlıyordu...”
(Bakımveren Kardeş Elmas ile Görüşme, 22 yaşında)

1.5. Koruyucu ve Destekleyici Sosyal Çevreden Yararlanma: “Hep Yanımda...”

Koruyucu ve destekleyici sosyal çevreden yararlanma çocuklar açısından kayıp yaşayan başka çocuklarla bir araya gelme, annenin yitirilmesinden önce destek olan kişilerle bağlantı kurma ve anneanne, teyze, kuzen gibi akraba desteğini içermektedir. Araştırma kapsamında özellikle anneannenin bakım verdiği durumlarda çocuklar “evladın yadigârı” olarak görülmekte ve bakım ve duygusal destek sunulmaktadır:

“Sonrasında anneannem vardı; çoğunlukla ablamdan destek aldım. Yani en çok da bi kuzenim var onunla her şeyimizi paylaşıyoruz, yoksa kimseye anlatamıyorum. Onun da dedesi öldü; o da benim gibi çok seviyordu dedesini, onunla ikimiz paylaşıyoruz” (Çocuk İlkay ile Görüşme, 13 yaşında)

“Anneannem hep yanımda hep bi Şekilde beni koruyor; çok yardımcı oluyor. Ondan sonra gece kaçmaya çalışıyoruz demiştim ya. O abla çok yardımcı oluyor halen gidip geliyor. Konuşuyoruz o çok yardımcı oldu özellikle o zamanlarda...”(Çocuk Ilgın ile görüşme, 15 yaşında)

“Kuzenlerimle mutlaka görüşüyoruz. Duygularımı onlarla paylaşabiliyorum teyzemle konuşuyorum; bazen o da yardımcı oluyor” (Çocuk Yade ile Görüşme, 18 yaşında)

“Abimle (kuzen) dertleştim, nereye giderse beni de götürüyordu” (Çocuk Haluk ile Görüşme, 15 yaşında)

1.6. Diğer Duygusal Odaklı Baş Etme Türleri: “Deli Gibi Ders Çalıştım...”

Çocukların diğer duygusal odaklı baş etme türlerini inanç temelli baş etme, eğitime önem verme, olumlu düşünme ve yeni aktivitelere başlama oluşturmaktadır:

“Ayşen K. hocamız zaten psikologtu kendisi. Yanımda olduğunu hissettim çok bir Şey söylemedi aslında kardeşlerin var çok üzücü bir durum dedi; arkada kardeşlerin var dedi sen onlardan büyüksün. Sen farklı Şekilde düşünürsen onlar daha farklı Şekilde düşünür. Zaten kötü bir olay yaşanmış bunun sonu daha kötü olur gibi bir Şey söyledi. Düşündüm evet dedim mantıklı; bir Şeyleri ne kadar olumsuz düşünürsek daha çok üstüme geliyordu her Şey. Olumlu düşününce bir Şeyler daha olumlu oluyordu ona inandım. Öyle söylemişti hocam”(Bakımveren Kardeş Nahide ile Görüşme, 25 yaş)

“Yani benn üçüncü sınıftayken kendi kendime söz verdim dedim ki, aslında benim kendime yaptığım en güzel Şey buydu. Ben dedim bundan sonra bunları düşünmem benim hiçbir işime yaramayacak dedim. Gerçekten yaramayacak, benim bunları düşünmem. Ah vah etmem benim ne annemi geri getirebilir ne de babamı. O yüzden ben sadece ders çalıştım. Deli gibi ders çalıştım; o yüzden kurumda ders çalışma diyince beni anıyorlardı. Ben hâlbuki ders çalışmayı seven bir insan hiç değilim yani!. Ders çalışma dışında başka bir alternatifimin olmadığını düşündüm; başka bir alternatifim zaten yoktu. İyi bir üniversiteye girip kardeşlerimi kurtarmak sorundaydım sadece buna odaklandım. Liseyi bitirene kadar sadece buna odaklandım (Bakımveren Kardeş Rukiye ile Görüşme, 23 yaşında)

“Sonra dersaneye başlayınca birazcık bi aktivite olunca insan daha çok düşünmemeye başlıyor meşgul olduğu için kafası” (Çocuk Yade ile Görüşme, 18 yaş)

Araştırma kapsamında bir bakımveren kardeş, annesini baba şiddeti sebebiyle yitirdikten sonra şiddete daha duyarlı hale geldiğini ifade etmektedir. Bakımveren kardeşlerin şiddetin kendilerinde ve kaybettikleri annelerinde yarattığı etkinin farkında olması, potansiyel bir şiddet olayına ilişkin hassasiyet yaratarak şiddeti sonlandırma davranışına yönelmeye neden olmaktadır. Geride kalan evlatların bir bölümü açısından şiddete sessiz kalmama, tepki verme ve şiddeti sonlandırma bir başa çıkma yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Harris Hendriks ve arkadaşları (2002) travma ve yas boyunca yardım ve rehberlik gören, bağımsız savunma imkânı bulan, terapötik yardım sunulan çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilen ve kendileri de yardım ve tavsiye alan yetişkinler tarafından bakılan çocukların daha iyi olacaklarını ifade etmektedir. Yazar, cinayet sonrası çocukların istikrarlı bir çevrede büyümeye, eğitimlerine anlayışlı öğretmenlerin desteği ile devam etmeye, daha önceki yaşamlarından hatıraları muhafaza etmeye ve önemli arkadaşlar ve akrabalarla temas etmeye ihtiyaç duyduklarını; trajedinin yaşandığı sırada çok küçük olan çocuklar büyüdükçe anlayabilecekleri biçimde bilgilendirilmeye ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedir. Bu çalışmaya göre yukarıdaki unsurlar konusunda desteklenen çocuklar bu tür korkunç olayların ardından hayatta kalabilmekte ve başarılı ve tatminkâr yaşamlar sürebilmektedirler.

2. Problem Odaklı Baş Etme Stratejileri

Bu bölümde çocukların ve bakımveren kardeşlerin; psikiyatri desteği ve psiko-sosyal destek durumları ele alınmıştır. Bu baş etme biçimi, duygusal baş etme biçimlerine göre daha sınırlı gerçekleşmektedir. Bunun nedenleri aşağıda ele alınmıştır.

2.1. Çocuk ve Bakımveren Kardeşlerin Psiko-sosyal Destek Alma Durumları:

Cinayet sonrası patolojik tepkiler gösteren, yaşamına dair günlük rutinleri gerçekleştirmesi zorlaşan, yas sürecini oldukça ağır ve uzun geçiren, uyku bozuklukları, depresyonla ilgili güçlükler yaşadığı fark edilen her bireyin psikiyatrik destek alması gerekmektedir. Araştırma kapsamındaki bireylerin oldukça önemli bir kısmının yoksul olması bu desteğini yalnızca devlet hastanelerinden almasına yol açmaktadır; kişiler bu hastanelerdeki sınırlı zamanda yeterli terapötik desteği alamadıklarını ifade etmektedir. Özel psikiyatri klinikleri ya da danışma merkezleri bu danışmanlık hizmeti ya da terapi hizmetini verse de kişiler çoğunlukla bu hizmetten

yararlanmak için yeterli bütçe yaratamadıklarını ifade etmektedir. Araştırma kapsamında çocukların ve bakımveren kardeşlerin olay sonrası ya yeterince ya da hiçbir biçimde psiko-sosyal destek almadıklarını söylemek mümkündür. Psiko-sosyal ya da psikiyatrik destek ihtiyacının çocuklar ve bakımverenler tarafından fark edilmesi çocuklarda ve bakımveren kardeşlerde fark edilen birtakım kendine zarar verme davranışlarının (intihar düşünceleri ve girişimleri gibi) ardından gerçekteşmektedir. Cinayet sonrası geride kalan çocukların “olay sonrası cinayete ilgili konuşma” güçlüğü oldukça yoğun olarak yaşanmaktadır. Araştırma kapsamında geride kalan çocuklar utanma, etiketlenme, anlaşılmayacağını düşünme ya da kimseyi üzmemek için duygularını gizleyebilmektedir. Bu nedenle yardım meslekleri açısından olayın konuşulmasının güçlüğü ve yukarıda ele alınan nedenlerin psiko-sosyal destek almayı engelleyebileceği ya da erteleyebileceği unutulmamalıdır. Psiko-sosyal destek hizmetinin cinayet sonrası çocuklara sunulmuş olması çocukların bu hizmetten yararlanabilmesi için oldukça önemlidir. Çalışma kapsamında hiçbir olguda rastlanmasa da cinayet sonrası geride kalan çocukların bir kısmı 5395 kapsamında ruh sağlığı tedbirinden yararlanarak psiko-sosyal açıdan desteklenebilmektedir. Bu nedenle cinayet sonrası geride kalan tüm çocuklar için 5395 sayılı “Çocuk Koruma Kanunu” danışmanlık ve sağlık tedbiri açısından çocuklar ve bakımverenler için yararlanılabilir olmalıdır.

Aileler bazen ruh sağlığı hizmetlerinden onlara ilk sunulduğunda yararlanamamaktadır. Ruh sağlığı alanında çalışan kişiler ruh sağlığı hizmetlerinin ailelere pozitif sonuçlarını göstererek hizmetleri düzenli olarak ailelere sunmak zorundadır. Buna ek olarak kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması için diğer sistemlere yönelik savunuculuk yapmak ve kendi kuruluşlarında bu aileler için sürekli bağlantılar bulmalıdır (Spencer-Carver; 2008).

Psiko-sosyal desteğin doğru ve zamanında verilmesi cinayet sonrası geride kalan çocuk ya da bakımveren kardeşlerle çalışmada oldukça kritiktir. Gecikmiş müdahaleler mesleki açıdan başarısız kalan durumları yansıtabilir. Bu nedenle cinayet sonrası profesyonel yardımın cinayetin hemen ardından başlatılması ve vaka yönetimi çerçevesinde yapılandırılması gerekmektedir:

“Devletten bir desteğim olmadı, istemedim. O zamanlarda destek isterdim ama şu an gerek görmüyorum; şu an iyiyim. Ben zaten geriye dönmek istemiyorum onu yapıp da tazelemek istemiyorum”
(Bakımveren Kardeş Cemre Hanım ile Görüşme, 31 yaşında)

Cinayet sonrası geride kalan kişiler psiko-sosyal destek almaya karşı dirençli olabilmektedir. Olayı konuşmanın güçlüğü yardım almayı reddetme ya da yardıma direnç göstermekle sonuçlanacaktır. Bu nedenle çocukların psiko-sosyal destek alma konusunda çekinceli davranmaları özellikle araştırma kapsamındaki çocuklar için oldukça muhtemel görünmektedir. Fakat psiko-sosyal destek hizmetleri destek almayı istemeyen çocuklar için belirli aralıklarla sunulmalı ve çocuklar bu hizmetlere ilişkin bilgilendirilmelidir:

“Şu an herhangi bir destek almıyorum konuşmak istememenden kaynaklı. Kimse farkında değil hala zorlandığımın hala üzüldüğümün ağladığımın” (Çocuk Ilgın ile görüşme, 15 yaş.)

“Kızım öldüğü zaman sosyal hizmetlerden geldiler. Çocuklara yardım verelim, psikolojik yardım dediler ama çocuklar kabul etmedi benim” (Bakımveren Anneanne İclal ile Görüşme, 65 yaşında)

“Çevremizdeki akrabalarımız, annemin arkadaşları kendi köyümüzdeki çevremizdeki kişilerden destek aldık bu olay sonrası. Bizim o taraftaki insanlardan annemin tanıdıklarından. Onun dışında profesyonel bir destek almadım. Ama destek alıp almamak konusunda kararsızım, emin değilim. Bunun sebebi de utanıyorum, çekiniyorum” (Çocuk Haluk ile görüşme, 15 yaş.)

Daha önce belirtildiği gibi çocuk ve bakımveren kardeşlerin bir bölümünün cinayet sonrası psiko-sosyal destek alması gecikmeli olarak ve davranışsal sorunların fark edilmesi ile gerçekleşmektedir. Bakımverenler tarafından cinayetin hemen ardından psiko-sosyal destek alması uygun görülen çocuklar olaya birebir olarak tanık eden çocuklar olmaktadır. Oysa cinayet olayına tanık olsun ya da olmasın cinayet sonrası geride kalan tüm çocuklara psiko-sosyal destek hizmetinin ücretsiz olarak sunulmuş olması gerekmektedir.

Araştırma kapsamında psiko-sosyal desteğe çocukların olaya tanıklığı, hasta olması, intihar düşüncelerinin ardından başvurulması psiko-sosyal desteğin yalnızca ciddi, kriz durumlarında verilmesi gerektiğine dair bir algının olduğunun göstergesidir:

“İlk dönem bayağı bir zor oldu onun için de olaya tanıktı; psikolog falan gitti işte gerçi onu şuanki buldukları yerde devam ediyor kaldığı yerde devam ediyor götürüyorlar şuan iyi o süreç tabi onun için çok zordu”(Bakımveren Kardeş Nazım ile Görüşme, 34 yaşında)

“İşte büyüğünü anneleri öldükten sonra bir de psikiyatriste götürüyorum o şeker hastası”(Bakımveren Anneanne Merve ile Görüşme, 51 yaşında)

“Büyük kızda biraz sıkıntı yaşadık; intihar düşünceleri oldu. Psikolojik tedavi aldık ona özel bi hastanede özel bi doktor yardımıyla hem ilaçla hem sözlü olarak ona psikolojik tedavi aldık. İstersen beraber gidelim beraber alırsız gittik beraber; ilk gittiğimizde beraber girdik odaya beraber konuştuk sohbet muhabbet. Doktor olan bayan arkadaş da arkadaş gibi yaklaştı sonra alıştı öyle 1 ay ilaçlı tedavi verdi. 1 ayda sözel olarak bir destek aldıktan sonra bıraktı. 1 ay kullandı ilacı ben normale döndüğünü bildiğim an doktorla bağlantıya geçtim kullanmasını istemedim. Çünkü psikiyatri ilaçları uzun süre kullanıldığı zaman sorun olduğunu biliyorum. Hani bağımlılık yaptığını, uyuşturucu gibi olduğunu bildiğim için. 1 ay kullandıktan sonra sözlü olarak devam edelim dedim; 1 ay da sözlü olarak devam ettikten sonra tamamen bıraktık yani”(Bakımveren Yenge Elfida ile Görüşme, 37 yaş)

TARTIŞMA

Araştırma kapsamında duygusal odaklı baş etme stratejilerinden olan kardeş dayanışmasının en temel baş etme türlerinden biri olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte büyük kardeşlerin, küçük kardeşlerin sorumluluklarını alması sebebiyle zaman zaman sınır koymada zorlandıkları ya da bakım yükü sebebiyle kendi yaşamlarını gönüllü olarak feda ettikleri de görülmektedir. Kardeş dayanışması “ortak acı deneyimleri” etrafında buluşmak yoluyla dayanışma sağlasa da yeterli olamamaktadır. Araştırma kapsamında büyük kız çocuklarının annenin yaşamını yitirmesinden sonra “annelik rolleri” almaya başlamasıyla daha çok baskı ve risk altında kaldığını söylemek mümkündür. Bu bulgu literatürdeki çalışmalar ile uyumludur. Sallaum’un çalışmasında (2007) cinayet sonrası geride kalan kızların erkeklere göre post-travmatik stres belirtilerini daha çok gösterdiği, annesini kaybeden kız çocuklarının bakım rolünü üstlendikleri vurgulanmış; çocuğun cinsiyeti ve gelişimsel statüsü birlikte düşünüldüğünde yaşı büyük olan kız çocuklarının en ciddi semptomları gösterdiği bildirilmiştir. Bunun ise geride kalan kız çocukları açısından toplumsal cinsiyet rolleri ile bağlantılı olarak ölen annenin rollerini almayla ilgili olduğu düşünülmektedir; çünkü geride kalan kız çocukları için ev içi işler ve bakımla ilgili roller bekleneceği düşünülmektedir. Charles ve diğ. (2009, s. 40; akt. Aykara; 2015)’e göre, kardeşlerine bakım vermekte olan bireylere yönelik olarak

akran destek ağı, savunuculuk hizmetleri ve danışmanlık gibi hizmetler bulunmaktadır. Fakat ülkemizde bakım denildiğinde genellikle kurum bakımı hizmetleri söz konusu olmaktadır ve kardeşlere bakım vermekte olan bireylere yönelik hizmetler yeteri kadar gelişmiş bulunmamaktadır. Kardeşlerin bakım verdiği durumlarda; kardeşlere bakım desteği verilebilir ya da koruyucu aile gibi alternatif toplum temelli bakım hizmetleri gibi hizmetler büyük kardeşlere sunulabilir. Tüm koşullara rağmen bakım verme sorumluluğunu alan kardeşlere yönelik stres azaltıcı faaliyetlerle destek sağlanabilir. Bu bağlamda kardeşlerin “annelerinin yadigârları” olarak gördükleri duygusal baş etme türlerinin bakımın yükü nedeniyle gönüllü köleliğe dönüştürülmemesi gerekmektedir. Bu nedenle cinayet sonrası tüm kardeşler için yas danışmanlığı, küçük kardeşler içinse koruyucu aile gibi alternatif bakım hizmetleri mevcut olmalı ve kişiler bu hizmetlere dair bilgilendirilmelidir.

Araştırma kapsamında psikiyatrik ya da psiko-sosyal desteğe yalnızca çocukların olaya tanıklığı, hasta olması, intihar düşüncelerinin ardından başvurulması bu desteğin yalnızca ciddi durumlarda ya da kriz durumlarında verilmesi gerektiğine dair bir algının var olduğunun göstergesidir. Bu nedenle cinayetin ardından çocukların iyileşmelerinin zamana bırakılmaksızın ve çocuklarda duygusal ve davranışsal sorunlar gelişmesini beklemeksizin önlem alınması gerekmektedir. Çocuklar destek almayı reddetse bile ruh sağlığı destek hizmetlerinin var olduğu bilgisi cinayet sonrası ilk bir yıl süresince çocuklara hatırlatılmalıdır.

Ruh sağlığı hizmetlerinin sunulması ve uyumun değerlendirilmesi açısından yas alanında deneyimli olan sosyal çalışmacı, psikolog ve psikiyatristten oluşan ruh sağlığı ekibi aracılığı ile vaka yönetiminin sağlanması son derece önemlidir. Bu nedenle yas alanında çalışan krize müdahale ekibi ve Bakanlığın bu alanda kurumsal hizmetleri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından muhakkak oluşturulmalı ve ruh sağlığı hizmetleri, cinayet sonrası geride kalan evlatlara muhakkak ücretsiz olarak sunulmalıdır.

SONUÇ

Cinayet sonrası geride kalan, cinayetten birinci derecede etkilenen çocuklar ve bakımveren kardeşler açısından ruh sağlığı hizmetleri devlet tarafından ücretsiz olarak sunulmalı ve kişiler bu hizmeti reddetse bile bu hizmetler aralıklarla sunularak, kişiler yas ve yeni yaşama uyum sürecinde muhakkak izlenmelidir. Çocuklara yönelik müdahale; cinayetin hemen ardından gerçekleştirilen müdahaledir. Bu müdahale; ilk psikiyatrik değerlendirmeyi içeren bir biçimde ruh sağlığı hizmetlerini içermelidir. Bu bağlamda ruh sağlığı hizmetleri cinayetin hemen ardından krize müdahale perspektifi

ile ruh sağlığı alanında çalışan ve özellikle yas alanında uzmanlaşan sosyal hizmet uzmanları ve diğer yardım meslekleri tarafından gerçekleştirilmelidir. Çocuğun görüşü temel alınarak aile yanına ilk yerleştirme yapılmalı ve yas danışmanlığı gibi psiko-sosyal destek hizmetleri vaka yönetimi perspektifi ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulmalıdır. Çocuklar ve çocukların uyum süreci cinayet sonrası bir yıl süre ile izlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Aykara, A. (2015). *Zihinsel Engelli Kardeşe Sahip Bireylerin Yaşantılarının Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Alisic E, Krishna RN, Groot A, Frederick JW. (2015). Children's Mental Health ve Well-Being After Parental İntimate Partner Homicide: A Systematic Review. *Clinic Child Fam Psychology*,18(4):328–345.
- Black, D., Kaplan, T., Hendriks, J. H. (1993). Father Kills Mother. *International Handbook of Traumatic Stress Syndromes*. Springer US.
- Burman, S., Allen- Meares, P. (1994). Neglected Victims of Murder: Children's Witness to Parental Homicide. *Social Work*, 39 (1), 28-34.
- Darbyshire, P., MacDougall, C. ve Schiller, W. (2005). Multiple Methods in Qualitative Research with Children: More İnsight or Just More?. *Qualitative Research*, 5(4): 417–36.
- Eth, S., Pynoos, R. S. (1994). Children Who Witness The Homicide of A Parent. *Psychiatry*, 57(4), 287-306.
- Hardesty, J. L., Campbell, J. C., McFarlane, J. M. ve Lewandowski, L. A. (2008). How Children and Their Caregivers Adjust After Intimate Partner Femicide. *Journal of Family Issues*, 29 (1), 100-124.
- Harris-Hendriks, J., Black, D., Kaplan, T. (2002). *When Father Kills Mother: Guiding Children Through Trauma ve Grief*. Routledge.
- Karataş, K. ve Erükçü Akbaş (2015). Türkiye’de Kadın Cinayetlerinin Medyaya Yansıması: 2015-2016 Yılları Üzerinden Bir Değerlendirme (sözlü bildiri). Uluslararası Sosyal Hizmet Kongresi (USHK) 2016: Sosyal Sorunlar ve Sosyal Hizmetin Geleceği, Ankara.
- Lewandowski, L. A., McFarlane, J., Campbell, J. C., Gary, F. ve Barenski, C. (2004). He Killed My Mommy!: Murder or Attempted Murder of a Child's Mother. *Journal of Family Violence*, 19 (4), 211-220.
- Spencer-Carver, E. (2008). Social Support for Children Who Had A Parent Killed by İntimate Partner Violence: Interviews with Mental Health Workers. *Humanities ve Social Sciences*, 69 (6-A), 2456.
- Salloum, A. (2008). Group Therapy for Children after Homicide ve Violence: A Pilot Study. *Research on Social Work Practice*, 18(3), 198-210.

- Steeves, R., Laughon, K., Parker, B., Weierbach, F. (2007). Talking about Talk: The Experiences of Boys Who Survived Intraparental Homicide. *Issues in Mental Health Nursing*, 28(8), 899-912.
- Neuman, L. W. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Çev. S. Özge). Yayın Odası, İstanbul.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliğı ve Geçerliğı. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 81-88.